

⁴ *Пиріг Р. Я.* Гетьманат Павла Скоропадського в контексті Української революції 1917–1921 рр. // Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Всеукраїнська наукова конференція 19–20 травня 2008 р. Збірник. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги. – 2008. – С. 9.

⁵ Там само. – С. 10.

⁶ *Павло Скоропадський.* Спогади. – К. – Філадельфія, 1995. – С. 23.

⁷ *Павло Скоропадський.* Вказана праця. – С. 74.

⁸ Гетьман Павло Скоропадський. Спомини. – К.: Україна, 1992. – С. 58.

⁹ *Ресніт О. П.* Павло Скоропадський. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2003. – С. 73.

¹⁰ *Дорошенко Д.* Історія 1917–1923 рр. – Т. 2. – К.: Темпора, 2002. – С. 61, 75, 77.

¹¹ У 60-річчя відновлення гетьманства. – Торонто, 1978. – С. 159–160.

¹² *Геращенко Т.* Українська народна громада // Український консерватизм і гетьманський рух. – 2000. – № 1. – С. 207.

¹³ *Терещенко Ю. І.* Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції // Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Всеукраїнська наукова конференція 19–20 травня 2008 р. Збірник. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги. – 2008. – С. 25.

¹⁴ *Терещенко Ю. І.* Там само. – С. 27, 30.

¹⁵ Гетьман Павло Скоропадський. Спомини. – К.: Україна, 1992. – С. 80.

¹⁶ *Терещенко Ю. І.* Вказана праця. – С. 35–36; *Остафійчук В. Ф.* Історія України: сучасне бачення: Навч. посіб. – 4-те вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2008. – С. 214.

¹⁷ *Остафійчук В. Ф.* Історія України: сучасне бачення: Навч. посіб. – 4-те вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2008. – С. 216.

¹⁸ *Павло Скоропадський.* Вказана праця.

Резюме

Статтю присвячено подіям 90-річної давнини, коли на українських землях постала Українська держава, більш відома, як гетьманат П. Скоропадського.

Автором розглянуті передумови та легітимність встановлення гетьманату, різні історіографічні погляди науковців на добу правління П. Скоропадського. З'ясувавши позитивні і негативні сторони гетьманату, автор доводить, що уряд Скоропадського, за 7,5 місяців, зробив для розбудови української держави більше ніж Центральна Рада та Директорія.

Ключові слова: Павло Скоропадський, Українська держава, гетьманат, з'їзд хліборобів.

Резюме

Статья посвящена событиям 90-годовой давности, когда на украинских землях появилось Украинское государство, более известное как, гетманат П. Скоропадского.

Автор рассматривает предпосылки и легитимность установления гетманата, разные историографические взгляды ученых на период правления П. Скоропадского. Установивши позитивные и негативные стороны гетманата, автор доводит, что правление Скоропадского, за 7,5 месяцев, сделало для строительства украинского государства больше чем Центральная Рада и Директория.

Ключевые слова: Павел Скоропадский, Украинское государство, гетманат, съезд хлеборобов.

Summary

The article highlights the events of nearly 100 years ago, when the Ukrainian state appeared known as Skoropadsky's hetmanate.

The author deals with the background and legitimacy of hetmanate's establishment, different historiographical scientific views of Skoropadsky's rule. Having established the hetmanate's proves advantages and disadvantages, the author that Skoropadsky's government did more than Tsentralna Rada and Dyrektoria for the Ukrainian state establishment within 7,5 months.

Key words: Pavlo Skoropads'ky, the Ukrainian state, hetmanate, grain producers rally.

Отримано 12.03.2012

В. С. ШИЛІНГОВ

Володимир Сергійович Шилінгов, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

ПОДІЛ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЗАСАДА ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Аналіз сучасної правової системи України дає змогу зробити висновок про те, що вона за своїми формальними ознаками наближається до романо-германського (континентального) типу права, це стосується за-

собів створення правових норм, їх систематизації, тлумачення, реалізації, включаючи і застосування. Ми підтримуємо думку академіка НАН України, президента НАПрН України, доктора юридичних наук, професора В. Тація стосовно того, що суттєвих змін зазнає й праворозуміння, зокрема офіційно визнано ідею верховенства права, природності прав людини та їх пріоритету щодо держави, правової, соціальної, демократичної держави, поділу права на публічне та приватне, непорушності приватної власності, що є характерним для європейської правової традиції¹.

Однак, повсякденна юридична практика, практика судових та правоохоронних органів України, органів державної влади породжують серйозні сумніви у ширості намірів української влади реформувати національну правову систему в напрямі її наближення до європейських стандартів та цінностей.

Отже, за формальними ознаками, правова система України безумовно належить до континентальної (романо-германської) правової сім'ї, але за змістовним наповненням та практичною реалізацією вона ще досить далека від її стандартів, зразків та еталонів.

Наукові дослідження, що відбуваються у цій сфері, концентрують увагу дослідників, в основному, на проблемах реалізації принципу верховенства права, пріоритету природних прав і свобод людини, формування правової, соціальної, демократичної держави. Однак, у переважній більшості вітчизняних підручників, посібників, наукових монографій із загальної теорії держави та права, як правило, питання щодо розподілу права на приватне і публічне залишається без належної уваги, хоча цей поділ є одним із наріжних каменів побудови та функціонування правової системи романо-германського типу. Право дуже багатоаспектне, системно організоване явище, однією із сторін якого є його розподіл на приватне та публічне, але в сучасній науковій літературі цій проблемі приділяється лише фрагментарна увага. Здебільшого тільки в репліках визнається наявність таких автономних елементів правової системи як приватне та публічне право. Метою нашого дослідження є якомога ширше висвітлення цього питання і по можливості усунення прогалин в цій сфері знань.

Правове поле в цілому продовжує сприйматися суспільною свідомістю та відтворюватися правовою теорією як односторонній вплив влади на суспільство, право – лише як засіб здійснення певних управлінських завдань, знаряддя для силового забезпечення проведення певної політики, практично – як веління держави². Отже, право сприймається і досі як публічне, хоча це хибне уявлення.

Поділ права на публічне (*J(i)us publicum*) та приватне (*J(i)us privatum*) визнавали ще в Стародавньому Римі. Публічним правом, за твердженням римського юриста Ульпіана, є те, що стосується положення римської держави; приватне – те, що стосується користі окремих осіб. У подальшому критерії розмежування права на приватне і публічне уточнювались, отримували більш розгорнуті характеристики, однак, визнання наукової і практичної цінності поділу права на публічне і приватне залишалось незмінним³. При цьому слід зазначити, що обсяг і зміст приватного і публічного права в різних країнах не однакові.

Приватне і публічне право – це відносно незалежні підсистеми, які відрізняються специфікою предмету правового регулювання, особливостями способів та методів правового регулювання, тобто вони вирізняються специфікою правового режиму. Слід звернути увагу на те, що приватне і публічне право умовно є протилежними правовими явищами, але у своїй системній єдності вони повною мірою забезпечують реалізацію регулятивної та охоронної функцій права. Ці функції належать до спеціально-юридичних функцій права, під якими в теорії права розуміють вплив права на суспільні відносини, поведінку та діяльність людей з метою їх упорядкування. Право здійснює свій вплив шляхом: а) надання учасникам відносин, які упорядковуються взаємних прав та обов'язків. Такий правовий вплив знаходить свій вираз переважно в реалізації регулятивної функції права; б) охорони відносин, що регулюються, закріплення в санкціях норм права відповідальності за посягання на загальносуспільні інтереси, або за протиправну поведінку. Таким чином право виконує охоронну функцію.

Стосовно специфіки правових режимів приватного та публічного права необхідно зазначити, що приватне право регулює сферу приватних, індивідуальних інтересів, його об'єктом виступають відносини між фізичними особами та їх об'єднаннями, що переслідують свої власні інтереси, тому предметом регулювання приватного права є майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини, які базуються на рівності суб'єктів таких відносин, а також на їх майновій незалежності. Тому, жоден із суб'єктів зазначених відносин не уповноважений давати вказівки іншому суб'єкту (суб'єктам), а тому вони можуть лише взаємоузгоджувати (домовлятися) свої подальші дії.

Сфера дії публічного права – це поведінка, діяльність громадян, їх організацій, владних структур з приводу досягнення ними тих інтересів, які мають публічно-правовий характер, тобто це сфера загальносуспільних інтересів. До предмету регулювання публічного права належать: 1) устрій та функціонування держави та її інститутів; 2) інститути громадянського суспільства; 3) інституційні основи правової системи, правотворчості і правозастосування; 4) інститути міжнародних відносин та міжнародних організацій. Фактично йдеться про правову регуляцію інститутів суспільства, які мають публічно-правові ознаки. Іншими словами, публічне право регулює суспільні відносини у тих сферах соціальної дійсності, які безпосередньо належать до держави і суспільства⁴.

Сутність приватного права полягає у його принципах, а саме – незалежності та автономності особи, визнанні захисту приватної власності, свободи договору. Приватне право – це право, що захищає інтереси особи у її взаємовідносинах з іншими особами. У сфері дії приватного права індивід самостійно вирішує, використовувати йому свої права або утриматись від дозволених дій, укладати договір з іншими особами або

діяти інакше. Втручання держави в таких випадках є мінімальним і визване воно, головним чином, інтересами учасників цих відносин⁵.

Кардинально відмінну ситуацію ми спостерігаємо у сфері дії публічного права. На відміну від приватно-правових відносин, де суб'єкти є рівними і незалежними, публічно-правова сфера характеризується відносинами влади-підпорядкування, отже, суб'єкти в таких відносинах є нерівноправними, підпорядкованими. Однією із сторін у таких відносинах завжди виступає суб'єкт наділений державно-владними повноваженнями (державна, державний орган, посадова особа). У сфері публічного права відносини регулюються із єдиного центру, яким є державна влада.

Характерні відмінності у правовому регулюванні приватно-правових та публічно-правових відносин знаходять свій вираз у методах і типах правового регулювання. Методи правового регулювання – це сукупність прийомів юридичного впливу, за допомогою яких упорядковуються суспільні відносини певного типу. Специфічні риси методів правового регулювання виявляються у правовому статусі суб'єктів, а також у підставах формування правовідносин, способах визначення їхнього змісту в юридичних санкціях.

Для приватно-правових відносин характерним є їх упорядкування за допомогою методу координації (диспозитивний метод), при якому відбувається децентралізоване регулювання, на яке чинить вплив активність учасників суспільних відносин і відповідно до цього положення суб'єктів характеризується рівністю і свободою.

Що стосується публічно-правових відносин, то вони упорядковуються методом субординації (імперативний метод), при якому відбувається централізоване, імперативне регулювання на владно-імперативних засадах, а тому положення суб'єктів характеризується відносинами субординації, тобто прямого підпорядкування, іншими словами, відносини регулюються методом влади-підпорядкування.

Важливу роль у розмежуванні приватного і публічного права відіграє тип правового регулювання. Тип правового регулювання – це юридичний режим, загальний порядок регулювання, що склався у відповідній сфері відносин. В основі типів правового регулювання лежить сполука двох способів регулювання, а саме дозволу і заборони.

Для упорядкування приватно-правових відносин характерним є такий тип правового регулювання як загальний дозвіл, який базується на своєрідній презумпції дозволу виконувати певні дії. Виняток становлять випадки прямої заборони в законі тих або інших дій. Цей тип правового регулювання виходить із формули: дозволено все, крім того, що заборонено законом.

Регулювання публічно-правових відносин виходить із формули заборонено все, за винятком того, що прямо дозволено в законі. Цей тип правового регулювання називається винятком із загальної заборони, він складається на базі загальної заборони певних видів поведінки, однак при цьому робиться виняток із загальної заборони.

Підводячи підсумок, слід сказати, що відповідно до мети й призначення норм права система останнього може поділятися на публічне і приватне право, яке складається із сукупності певних однорідних галузей права. Цивільне, сімейне та трудове складають приватне право, а всі інші – публічне право. Вирішальним у даному випадку є склад суб'єктів та предмет і метод правового регулювання, які визначають характер побудови правовідносин. У приватному праві – це рівність суб'єктів (громадян і юридичних осіб) та їх вільне волевиявлення (метод координації). У публічному праві – це відносини влади і підпорядкування, оскільки однією із сторін правовідносин має бути держава або її органи (метод субординації)⁶.

При цьому необхідно підкреслити, що норми (галузі) публічного права лише створюють умови, забезпечують нормальне функціонування норм (галузей) приватного права. Історично склалося так, що спочатку сформувалось саме приватне право, а публічне виникло значно пізніше. Із цього можна зробити висновок, що приватне право є фундаментальною складовою правової системи, а норми публічного права є похідними від них, тобто мають прикладний характер по відношенню до приватного права, їхнє головне призначення полягає у створенні та забезпеченні умов для належної реалізації норм приватного права. Таким чином, на наше глибоке переконання одне із головних завдань публічного права полягає в забезпеченні рівності і свободи суб'єктів приватно-правових відносин.

Необхідно звернути увагу на те, що визнаний всіма поділ права на публічне і приватне не вирішив проблему структурування права. Як і раніше, гострою залишається проблема виділення у складі системи права нових галузей права. Галузева юридична література містить надмірну кількість аргументів стосовно обґрунтування нових галузей права на тій підставі, що їм притаманні «свій» предмет і метод регулювання. Очевидно, що ідея поділу права на публічне і приватне виключає абсолютизацію автономності галузі права, розуміння її як жорстко структурованого підрозділу норм права «відгородженого» від інших підрозділів права «своїми» предметом і методом регулювання. Якщо такої «вододіл» і можливий, то лише між галузями, що належать до публічного і приватного права, а в рівній мірі стосовно матеріальних і процесуальних, регулятивних і охоронних галузей права⁷.

Крім того, із наведеного слід зробити висновок про те, що приватно-правові відносини не можуть бути врегульовані нормами публічного права і навпаки, оскільки як приватне, так і публічне право мають власні предмети правового регулювання і власні правові режими, які кардинально відрізняються. Приватне право регулює правові відносини у сфері індивідуальних, приватних інтересів, створюючи у своїх нормах відповідні моделі, зразки, еталони таких відносин. Ці моделі, зразки, еталони є неприйнятними для упорядкування публічно-правових відносин, оскільки ці відносини формуються у сфері спільних, загально-

суспільних, тобто публічних інтересів і упорядковуються такі відносини суб'єктом, який наділений державно-владними повноваженнями. Отже, приватне право – це результат компромісу рівних і вільних суб'єктів з приводу задоволення їх індивідуальних, особистих інтересів. Публічне право – це результат державно-владного впливу на суспільні відносини з метою забезпечення пріоритету загально-суспільних, публічних інтересів над всіма іншими: індивідуальними, груповими і т. д. Джерелом приватного права є компроміс сторін у вигляді угод або договорів, а джерелом публічного права є державно-владне веління у вигляді наказів, указів, постанов та розпоряджень. При цьому слід пам'ятати, що держава обмежена у своїй діяльності із забезпечення загально-суспільних, публічних інтересів природними правами і свободами людини. Якщо звернути увагу на українські реалії, то неважко помітити, що держава досить часто спекулює на своєму монопольному становищі у сфері забезпечення пріоритету публічних інтересів, а тому необгрунтовано і свавільно втручається у сферу приватно-правових відносин. Саме в таких ситуаціях має діяти принцип верховенства права, одним із постулатів якого є неприпустимість задоволення державних або суспільних інтересів за рахунок погнання або звуження особистих, індивідуальних, тобто приватних інтересів. Отже, можна стверджувати, що приватне право виконує роль запобіжника свавілля державної влади і без реального втілення в життя поділу права на приватне і публічне втрачають сенс принципи верховенства права, природності прав людини та їх пріоритету над державою.

¹ Правова система України: час змін / Інтерв'ю президента Національної академії правових наук України, академіка Василя Тація журналу «Право України» // Право України. – 2012. – № 1–2. – С. 9.

² Петришин О. Соціально-юридична природа права // Право України. – 2012. – № 1–2. – С. 16.

³ Червонюк В. И. Теория государства и права: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 704 с. – 359.

⁴ Общеюридическая юриспруденция: учебный курс: учебник / Под ред. Ю. Н. Оборотова. – О.: Фенікс, 2011. – 436 с. – С. 131.

⁵ Червонюк В. И. Вказана праця. – С. 360.

⁶ Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с. – С. 394–395.

⁷ Червонюк В. И. Вказана праця. – С. 360–361.

Резюме

У статті розглядаються актуальні питання поділу права як багатоаспектного, системно організованого явища на приватне і публічне, досліджуються аспекти співвідношення цих складових елементів.

Ключові слова: приватне право, публічне право, функції права, правове регулювання, предмет, методи і типи правового регулювання.

Резюме

В статье рассматриваются актуальные вопросы деления права как многоаспектного, системно организованного явления на частное и публичное право, исследуются аспекты соотношения этих составляющих элементов.

Ключевые слова: частное право, публичное право, функции права, правовое регулирование, предмет, методы и типы правового регулирования.

Summary

This article deals with current issues of law division as multifaceted systemically organized event into private and public law, explores aspects of the relationships of its consisting elements.

Key words: private law, public law, the functions of law, legal regulation, subject, methods and types of legal regulation.

Отримано 28.03.2012

Н. Б. АРАБАДЖИ

Наталія Борисівна Арабаджи, аспірант Міжнародного гуманітарного університету

ЦІЛІСНІСТЬ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЙОГО ЦІННОСТІ

Правовий порядок, виступаючи одним з універсальних компонентів онтологічної основи та, одночасно, причиною, права, є складним феноменом, що поєднує в собі належне та суще. Багатовимірність, різноманітність, гнучкість та рухомість правового порядку зумовлюють не лише унікальність цього правового явища, але й його специфічність як важливого компоненту правового життя сучасного суспільства.